

Geschiedenis van Guatemala

Inhoudstafel

[Inhoudstafel](#)

[Inleiding](#)

[Het land van de Maya's \(2500 vC.-1524 naC\)](#)

[De Spaanse kolonisatie \(1523-1821\)](#)

[Onafhankelijk?](#)

[De staat Guatemala van 1848 tot 1944](#)

[De revolutie van 1944-54](#)

[Guatemala van 1954 tot 1985](#)

[Gewapend verzet](#)

[*Bezinning en heroriëntatie*](#)

[*De FAR*](#)

[*Het EGP*](#)

[*De ORPA*](#)

[*De URNG*](#)

[Repressie](#)

[1. Achtergronden](#)

[2. De feiten](#)

[3. Na de feiten](#)

[4. Erkenning door de staat van de grondproblematiek](#)

[5. Verantwoordelijkheid voor het bloedbad](#)

[6. Conclusies](#)

[Een democratie, die Guatemala heet\(1985-nu\)](#)

[Vinicio Cerezo Arévalo \(1986-1990\)](#)

[Serrano Elías \(1991-1993\)](#)

[Ramiro de León Carpio \(1993-1995\) en Alvaro Arzú \(1996-2000\)](#)

[Alfonso Portillo \(2000-\)](#)

Inleiding

De geschiedenis van Guatemala begint uiteraard niet in 1492, wanneer Columbus Amerika “ontdekt”, ook niet in 1523, wanneer de eerste Spanjaarden het grondgebied van het latere Guatemala betreden.

Het land van de Maya's (2500 vC.-1523 naC)

Vanaf ongeveer 2500 vóór Christus ontwikkelde zich in het latere Guatemala en op het schiereiland Yucatán, dat nu deel uitmaakt van México, de beschaving van de Maya's. De naar schatting zes miljoen inheemsen van Guatemala zijn hun erfgenamen.

Over de historische Maya's, de opkomst en het verval van hun beschaving, vind je heel wat op het net. Een eerste kennismaking: <http://members.brabant.chello.nl/~p-stortelder/oldciv's/Maya/indexmaya.htm>. Of nog: http://www.home.zonnet.nl/pollie_37/Maya.htm. En: <http://www.geocities.com/RainForest/Vines/4273/tindex0.htm>

De Spaanse kolonisatie (1523-1823)

Toen Pedro de Alvarado met zijn Spaanse avonturiers het grondgebied van het huidige Guatemala “veroverde”, was de Maya-beschaving al honderden jaren over haar hoogtepunt heen. Dit in tegenstelling tot het rijk der Azteken in het huidige Mexico, en dat van de Inca's in de Andes. De verovering van Guatemala is dus maar een voetnoot bij die van Mexico. Pedro de Alvarado was een gezelschapsgenoot van Hernán Cortes. Hij was in 1510 naar de nieuwe wereld getrokken, verbleef eerst in La Española (de huidige Dominicaanse Republiek), verhuisde daarna naar Cuba. In 1518 trok hij op expeditie naar het schiereiland Yucatán en de kusten van de golf van México. Een jaar later trok hij met Cortés naar het binnenland van México, waar hij de republiek van Tlaxcala stichtte. Hij nam ook deel aan de belegering van de hoofdstad van de Azteken. Na de verovering van México kreeg hij van Cortés de opdracht de volkeren in het zuidoosten van México te onderwerpen. Zo veroverde hij o.m. Guatemala. In 1524 stichtte hij daar de stad Santiago de las Caballeros, ongeveer op de plaats van de huidige hoofdstad van Guatemala.

Na een opstand van de caqchiqueles (een mayastam), verhuisde de stad in 1527 naar de vallei van Almolonga, aan de voet van de vulkaan Agua. Door een uitbarsting van die vulkaan werd de stad in 1541 verwoest, zodat voor de derde keer verhuisd werd, deze keer naar de vallei van Panchoy, waar een nieuwe stad werd opgericht, later Antigua Guatemala genoemd. Daar werden Pedro en zijn vrouw, Beatriz de la Cueva, uiteindelijk begraven.

Vanaf 1543 maakte Guatemala deel uit van de “Audiencia de los Confines”, een soort mark of grensprovincie van México. In 1565 werd het afhankelijk van de “Audiencia de Nueva España”, het territorium van Nieuw Spanje. In 1570 tenslotte ontstond de “Capitania General de Guatemala”, afhankelijk van de vice-koning van Nieuw Spanje, en zich uitstrekkend over

heel Centraal Amerika, van Chiapas tot Costa Rica (Panamá was toen nog een stuk van Colombia).

In 1773 werd de zetel van de Capitania, Antigua Guatemala, door een aardbeving verwoest. Drie jaar later volgde de bouw van een nieuwe hoofdstad, in de buurt van Santiago de los Caballeros, dat toen van naam veranderde: Guatemala-stad was geboren.

Wie nu in Antigua (Guatemala, op ongeveer 50 km. van de hoofdstad) rondloopt, komt ongetwijfeld onder de indruk van de prestaties van de Spanjaarden in die eerste 200 jaar van kolonisatie. Vooral dan van de vele kerken en kloosters, die de stad heeft gekend. Maar niet minder van de kleurrijke kledij van de inheemsen, die, gelokt door de toeristen, hun prullaria, hun groenten en hun fruit daar nu te koop aanbieden. Twee werelden leefden en leven daar naast elkaar, zonder elkaar echt te ontmoeten.

Enkele citaten uit het boek van B.H. Slicher van Bath: "Indianen en Spanjaarden" Latijns Amerika 1500-1800, uitg. Bert Bakker, Amsterdam, 1992, geven een genuanceerd beeld van die 300 jaar Spaanse colonisatie:

Over de reactie van de inheemsen op de colonisatie: "Vaak wordt over het hoofd gezien, dat er na de verovering in de Indiaanse beschaving een sterke continuïteit bleef bestaan met het pre-Columbiaans verleden. Die voortzetting was er wel degelijk: in de laagste bestuursorganen, het belastingstelsel, de economie, in allerlei gebruiken, in de medische verzorging en zelfs, ondanks de kerstening, in de godsdienst. .../... Pas in de laatste tijd zijn de historici zich bewust geworden dat de Indianen (en de slaven) over veel meer middelen tot verzet en tegenstand beschikten dan alleen het openlijk geweld van opstand en moorden. Vooral de Indianen waren zeer bedreven in het vinden van mogelijkheden tot tegenstand langs juridische weg;; zij waren fanaat in het voeren van processen, die vaak ten gunste van hen werden beslist." (p. 28-29)

Over de invloed van de colonisatoren: "De Spaanse verovering bracht dramatische veranderingen in de Indiaanse wereld: de bekering tot het christendom, de afschuwwekkende sterfte onder de inheemse bevolking, die niet immuun was tegen de Europese ziekten, de economische ontwrichting, veroorzaakt door de ontvolking, de overheersing met stelsels van zware retributies en gedwongen arbeid en het corrupte ambtenarenapparaat. .../... De oude Indiaanse maatschappij was overwegend agrarisch; ook onder het Spaanse gezag bleef de landbouw in de economie zeer belangrijk. Een werkelijk revolutionaire verandering in het natuurlijke milieu, zoals deze in geen enkel ander continent heeft plaats gevonden, werd teweeggebracht door de invoering van de Europese flora en fauna." (p. 71-72)

Over de verhouding tussen kerk en staat in de koloniale tijd, dwz tussen de kroon in Spanje (de Habsburgers, en daarna de Bourbons) en de Spaans-katholieke kerk, die sterk door de kroon "gepatroneerd" werd, een geschiedenis die voor de grote spanning tussen kerk en staat in de onafhankelijk geworden staten verantwoordelijk zal zijn: "Men kan spreken van een Spaans-katholieke kerk, waarover het gezag van Rome zeer beperkt was. De kroon betaalde de overtochtscosten van de geestelijken, in Amerika stonden zij onder het toezicht van de kroon. In feite kon de Kerk in Amerika weinig doen zonder toestemming van de kroon. Anderzijds zorgde de geestelijkheid voor orde en rust; het koloniale leger was van geringe omvang en het diende hoofdzakelijk om de Spaanse gebieden te verdedigen tegen de aanvallen van buitenlandse vijanden. De

geestelijkheid verrichtte administratieve taken, gaf onderwijs en verleende sociale hulp. Na de verovering en bekering van de Indianen hebben de Habsburgers sterk op de geestelijkheid gesteund, omdat zij bevreesd waren dat de burgerlijke autoriteiten ten gevolge van de grote afstand van het moederland een te zelfstandige politiek zouden gaan voeren. .../...

Inmiddels was er binnen de Kerk een gescheiden ontwikkeling opgetreden. De kroon had de kerstening van de Indianen opgedragen aan de regulieren, eerst aan de franciscanen, spoedig daarop ook aan de dominicanen, augustijnen, mercedariërs en iets later aan de jezuiten. De regulieren hebben in onderlinge wedijver tussen de orden zich zo goed mogelijk van de opgelegde taak gekweten. Na de kerstening vervulden zij parochiale taken onder de Indianen, waartoe zij zich in de diverse talen bekwaamden. Dit was allerm minst naar de zin van de seculieren (de priesters in dienst van de bisschoppen), daar overeenkomstig de bepalingen van het Concilie van Trente het parochiale werk aan hen was toegewezen. Zij waren van oordeel, dat na de bekering de hispanisering diende te volgen, doch slechts een klein deel van de Indianen legde zich op de Spaanse taal toe. Het werk van de seculieren bleef beperkt tot de Spanjaarden en hun afstammelingen, die in Amerika waren geboren, de creolen. Deze woonden voornamelijk in de steden. Er ontstond een scheiding tussen een Indiaanse missiekerk op het platteland en een Spaans-creoolse koloniale kerk in de steden.” (p. 198-199)

Onafhankelijk?(1823-1848)

Na drie eeuwen Spaanse overheersing, verklaarde Guatemala zich in 1823 samen met heel Centraal Amerika onafhankelijk, om onmiddellijk ingelijfd te worden in het Mexicaanse Rijk, waar ene Agustín de Iturbide de plak zwaaide. Na drie jaar werd deze Agustín door een liberale revolutie verplicht af te treden en werd Guatemala deel van een federale Republiek: de Verenigde Provincies van Centraal Amerika. Helaas ook al weer niet voor heel lang: na een goeie twintig jaar viel deze republiek uiteen in vijf autonome staten. Guatemala was in 1848 de laatste om zich te positioneren als onafhankelijke Republiek.

Dat het een moeilijk begin was lezen we nogmaals in Slicher van Bath: “*Na de onafhankelijkheid werd in de jonge Latijnsamerikaanse staten, gevormd op basis van de koloniale bestuursgebieden, een kunstmatig nationalisme gepropageerd, dat moest steunen op de heldendaden van de vrijheidsstrijders. De grenzen van de staten waren onzeker, de eenheid van de staten werd bedreigd door binnenlandse strijd. Voor een aantal staten was het federalisme de enige mogelijkheid om nog enigerlei coherentie te bewaren. Na de onafhankelijkheid waren de hoge ambtenaren en het leger vertrokken. Men moest beginnen met onervaren ambtenaren en een slecht gedisciplineerd leger. Toen de onafhankelijkheid bevochten was, ontbrak een gemeenschappelijk doel. In de meeste landen heersten chaotische toestanden, allerlei groeperingen bestreden elkaar. De nieuwe machthebbers namen de ondeugden van hun koloniale voorgangers over: zij beschouwden de Staat als een bron tot verrijking van zichzelf en hun verwanten en vrienden.*

In de onafhankelijkheidsbewegingen hebben geestelijken, vooral de leden van de lagere geestelijkheid, een grote, vaak zelfs een leidinggevende rol gespeeld. In vrijwel alle landen werd in de grondwetten, die na de onafhankelijkheid werden opgesteld, de rooms-katholieke godsdienst als staatsgodsdienst en als enig toegelaten godsdienst

*erkend. Geestelijken waren in verscheidene landen lid van de eerste wetgevende vergadering; zij hadden een werkzaam aandeel in de opstelling van de constituties. Aan deze idylle kwam echter spoedig een einde door de ingewikkelde verhouding tussen Kerk en Staat en door de centrale plaats, die de Kerk in het geestelijk en maatschappelijk leven innam. **De politieke partijvorming in conservatieven en liberalen in Spanje vond navolging in Amerika.** Men kan onderscheiden: de liberalen, die meestal antikerkelijk waren, en de conservatieven met nationalistische opvattingen ten aanzien van de Kerk. .../...*

*De Kerk werd in de partijstrijd tussen liberalen en conservatieven betrokken; haar positie was afhankelijk van de herhaalde regeringswisselingen, die meestal het gevolg waren van staatsgrepen, revoluties en burgeroorlogen. De Staat stond niet boven de partijen, maar hij werd identiek met de aan het bewind zijnde partij. **Hierdoor was van het begin af de onpartijdigheid, de betrouwbaarheid en de geloofwaardigheid van de Staat in Latijns Amerika aan ernstige twijfel onderhevig.** Dit hield de voortzetting in van de vriendjespolitiek en de corruptie; op deze wijze werd de opbouw van een goed ambtenarenapparaat verhinderd. De ambtenaren identificeerden zich niet met de Staat, maar met hun partij.” (p.44-46)*

De staat Guatemala van 1848 tot 1944

Tijdens deze honderd jaar geschiedenis “bestuurde” vanuit de hoofdstad een kleine klik blanken, creolen, liberaal of conservatief, het land in elkaar opvolgende staatsgrepen. De economie steunde op de grootgrondbezitters, die op hun onmetelijke grondgebieden, die ze van de inheemsen hadden afgepakt, gewassen teelden: indigo (een plant, waaruit een blauwe verfstof werd getrokken), katoen, koffie, bananen. Het werk gebeurde door de inheemse bevolking, die van haar gronden was verdreven, maar met behulp van het leger of gewapende huurlingen, die de grootgrondbezitters in dienst namen, gedwongen werd in mensonwaardige omstandigheden en voor een minimaal loon gedurende een aantal maanden van het jaar in die plantages te werken. Naar het einde van de negentiende eeuw komen de multinationals uit de V.S. opzetten, die deze praktijken zonder veel scrupules overnamen.

Een episode in de verdere “kolonisering” van het land door blanken uit Europa: het avontuur van de groep Belgen, die in 1843 naar Guatemala trokken om er in de baai van Santo-Tomas de Castilla een kolonie te stichten.

“In de jaren 1843-’44 werden enkele honderden landgenoten met schepen naar Guatemala gebracht om er in de baai van Santo-Tomas de Castilla een overzeese kolonie te stichten.

De omgeving van Santo-Tomas was grotendeels een uitgestrekt en onbetreden oerwoud met langs de kust vlakke en open delen. Een oerwoud dat het decor zou kunnen vormen voor schilderachtige en tegelijk spannende verhalen of legenden. Het spreidde zich genoeglijk uit rondom de toenmalige Belgische site en bracht er inderdaad een aantal geheimen en vertellingen aan, nog in de hand gewerkt door de aanwezigheid van indianen. Met hun gebruiken en bezwerende rituelen, natuurlijke geneeswijzen en totaal andere voedingsgewoonten verleenden zij aan de regio ook een wat mysterieus karakter.

De prognoses omtrent de overlevingskansen van de door Leopold I vurig gewenste kolonie waren toentertijd sterk uiteenlopend van aard. Sommigen keken reikhalzend uit naar de ontmoeting met het nieuwe land van melk en honing en de kennismaking met de indianencultuur, anderen manifesteerden zich eerder als onheilsprofeten. Onderzoekers en expeditieleden beschreven en verdedigden hun vaak sterk van elkaar verschillende indrukken en waardeschalen en deinsden er niet voor terug ze te mengen met overdrijvingen of verdichtingen.

Hoe dan ook, de kolonie zal van korte duur blijken. Na enkele jaren kwam het immers duidelijk naar voren dat de financiële middelen steeds ontoereikend waren geweest. Bovendien hadden gedurende de eerste twee jaren de tropische ziekten lelijk huisgehouden onder de bevolking van de nederzetting.

Voor heel wat Vlamingen, vooral uit de dorpen rond Aalst, Ninove, Zottegem en Oudenaarde bleek het schitterende decor van Santo-Tomas een vreselijke nachtmerrie.

Een aantal mensen keerde terug naar huis, enkelen bleven elders in Guatemala en andere Midden-Amerikaanse landen. Ze vestigden zich daar en integreerden zich in de lokale samenleving.

Pas in 1854 werd de Belgische kolonie van Santo-Tomas officieel en definitief opgedoekt en werden de geschreven bronnen opgeborgen in de archiefkasten.

Ter plaatse resten nog de grafstenen als stille getuigen ...”

Uit ‘Een kortstondige kolonie’ van Stefan van den Bossche
Lannoo, Tielt, 1997

Over de rol van de opkomende multinationals, de geschiedenis van de United Fruit Company, in Centraal Amerika.

Het verhaal begint in 1871 met de bouw van een spoorweg in Costa Rica, door een man uit Brooklyn, Minor Keith. Aan beide zijden van de spoorweg legde Keith op stukken vrij land bananenplantages aan, waarvan de bananen werden vervoerd en verscheept naar Noord-Amerika en Europa. Tien jaar later was Keith eigenaar van drie bananenfirma's. In 1899 richtte hij samen met twee kompanen de Boston Fruit Company en de United Fruit Company (UFCO) op. En twee jaar later kreeg de UFCO van de Guatemalteekse dictator, Manuel Estrada Cabrera, het alleenrecht voor het postverkeer tussen Guatemala en de V.S. Eenmaal binnen in Guatemala was voor Keith het hek van de dam: hij vormde de Guatemalan Railroad Company, en bouwde de spoorlijn Guatemala Stad-Puerto Barrios (aan de Atlantische Oceaan). Hij kocht voor een prijsje land aan de spoorweg in Puerto Barrios en begon ook daar bananen te telen. Sindsdien was de UFCO baas in Guatemala baas over zo goed als alle transport en communicatie. Ze genoot van vrijheid van belastingen en van de onvoorwaardelijke steun van alle rechtse dictators, die elkaar opvolgden in het land. Dank zij haar hebben talloze mensen genoten van koffie, bananen en andere ‘exotische’ producten. Maar eveneens dank zij haar hebben talloze mensen, zowel arbeiders als prominente burgers, die tegen de politiek van de UFCO opkwamen, het leven erbij ingeschoten.

De revolutie van 1944-54

De voorlopig laatste dictator van het corrupte Guatemala, Jorge Ubico, had het wat al te bont gemaakt:

“In 1933 fusilleerde Gorge Ubico in Guatemala een honderdtal vakbondsleiders, studentenleiders en politici en tegelijkertijd stelde hij opnieuw de wetten tegen de 'landloperij' van de indianen van kracht. Elke indiaan moest een boekje bij zich hebben waarin de dagen aangeduid waren dat hij gewerkt had. Indien men bij controle vond dat de arme man niet voldoende gewerkt had, dan betaalde hij zijn schulden in de gevangenis af. Een half jaar lang hard werkend met zijn rug over de aarde gebogen. En dat zonder ook maar één centavo te ontvangen.

Aan de ongezonde, vochtigwarme Zuidkust verdienden de boeren die alle dagen tot aan hun knieën in de modder stonden zo'n dertig centavos per dag. De United Fruit Company liet uitschijnen dat Ubico hen verplicht had om de lonen nog te verlagen. In 1944 net voor de val van de dictator publiceerde Reader's Digest een van lof smeulend artikel :

De profeet van het Internationaal Monetair Fonds had de inflatie vermeden door de lonen te verlagen. Van één dollar naar vijventwintig centavos voor de arbeiders die werkten aan een militaire doorgangsweg, en van één dollar naar vijftig centavos voor hun lotgenoten die aan het werk waren op de militaire luchtmachtbasis in de hoofdstad. In die periode gaf Ubico ook toelating aan de koffiemagnaten en de bananenindustrie om te doden wanneer zij dat nodig vonden : « De plantage-eigenaars zullen vrijgesteld worden van alle misdadige verantwoordelijkheid ». Het decreet kreeg het nummer 2795 opgekleefd en werd opnieuw van kracht gesteld in 1967 onder de democratische en vertegenwoordigende regering van Méndez Montenegro.

Zoals elke tiran in de Caraïben waande Ubico zich Napoleon. Hij leefde in een omgeving vol bustes en schilderijen van de Franse heerser. Volgens hem had die hetzelfde profiel als hijzelf. De man geloofde in militaire discipline, hij militariseerde de postbedienden, schoolkinderen en het symfonisch orkest. De orkestleden speelden in uniform voor negen dollar per maand de stukken die Ubico uitkoos en met de techniek en de instrumenten die hij bepaalde. Hij beschouwde ziekenhuizen als iets voor mietjes en homo's. De patiënten werden er verzorgd op de vloer van de gangen en de inkomhallen als ze het ongluk hadden van ziek en terzelfder tijd arm te zijn.” (Uit: Las venas abiertas de Latino América, van Eduardo Galeano; vrij vertaald door Dirk Govaert)

In 1944 werd Ubico van zijn voetstuk weggeveegd door revolutionaire stormwinden van liberale stempel, aangeblazen door een aantal jonge officieren en universitairen uit de middenklasse. Voor het eerst werden in Guatemala echte verkiezingen gehouden. **Juan Jose Arevalo Bermej**, een socialist en opvoeder, kwam aan de macht. Hij zette een krachtig onderwijsplan op rollen en werkte een nieuwe arbeidscode uit die land- en stadsarbeiders moest beschermen. De UFCO verloor zijn alleenheerschappij en het beslissingsrecht over haar eigendommen. In 1951 bij zijn afscheidsrede onthulde Arévalo dat hij tweeëndertig door het bedrijf gefinancierde samenzweringen om hem te laten vermoorden had moeten verijdelen.

De regering van **Jacobo Arbenz** ging door met de grondige uitwerking van de drastische hervormingsmaatregelen. De wegen en de nieuwe haven van San José sloegen het monopolie van het fruitbedrijf met betrekking tot transport en export aan diggelen.

Met nationaal kapitaal, en zonder de hand uit te steken naar ook maar één buitenlandse bank werden diverse ontwikkelingsprojecten opgestart. Dat leidde het land uiteindelijk naar totale onafhankelijkheid. In juni 1952 werden de landbouwhervormingen goedgekeurd. Daarbij werden 100.000 families van grond voorzien. Het betrof hier enkel de niet-productieve gronden van het grootgrondbezit. Bovendien werden er schadevergoedingen uitbetaald aan de verdreven eigenaars. Het was toen zo dat de United Fruit enkel 8 % van haar uitgestrekte landoppervlakte tussen beide oceanen bebouwde.

De landbouwhervormingen hadden tot doel om « de kapitalistische boereneconomie en de kapitalistische landbouweconomie te ontwikkelen ». Maar een woedende internationale campagne ontketende zich tegen Guatemala: « het ijzeren gordijn daalt neer over Guatemala » klonk het in de media en onder de hoge functionarissen van de OEA^[1].

Kolonel **Castillo Armas** - gegradueerd in Fort Leavenworth in Kansas - viel zijn eigen moederland binnen met in de V.S. getrainde en opgeleide troepen. De invasie werd gesteund door bombardementen van F-47 gevechtsvliegtuigen met Amerikaanse piloten. « We moesten ons ontdoen van een communistische regering die de macht op zich genomen had » zou Dwight Eisenhower negen jaar later zeggen. Op 27 juni 1967 verklaarde de Amerikaanse ambassadeur in Honduras voor een ondercommissie van de V.S.-senaat dat de bevrijdingsoperatie van 1954 gerealiseerd werd door een ploeg die afgezien van hemzelf bestond uit de ambassadeurs van Guatemala, Costa Rica en Nicaragua. Allen Dulles die toendertijd de nummer één binnen de CIA was, had telegrammen gestuurd met felicitaties voor hun geslaagde operatie. Voorheen had de goede Dullens deel uitgemaakt van de directie van de United Fruit Company. Zijn stoel werd een jaar na de invasie bezet door een ander kopstuk van de CIA, generaal Walter Bedell Smith. Foster Dulles, de broer van Allen, brandde van ongeduld toen de militaire expeditie op de conferentie van de OEA werd goedgekeurd. Heel toevallig werden ten tijde van Ubico de basiscontracten met de United Fruit op zijn werktafel van zijn advocatenpraktijk opgesteld. (vrij naar Galeano)

Guatemala van 1954 tot 1985

Gewapend verzet

In deze periode kende Guatemala een opeenvolging van militaire dictators, die door een coup of een tegencoup aan de macht kwamen. Slechts één zgn. democratisch regime, dat van Julio César Méndez Montenegro (1966-1970) wist deze monotonie te doorbreken, zonder trouwens iets van de gewelddcultuur af te zweren, integendeel. Het leger werd een staat in de staat, en trok moordend door het land, al dan niet gesteund door rechtse groeperingen van terroristen of doodseskaders.

Al vlug na de val van Arbenz in 1954 kwam de reactie tegen die geweldpolitiek op gang.

Johan Bosman doet het verhaal:

“In de jaren 1960 heeft Guatemala een eerste belangrijke beweging van gewapend verzet gekend. Op 13 november 1960 probeerden linkse officieren de regering van Ydigoras Fuentes omver te werpen. Ze mislukten in hun opzet en richtten dan de Movimiento Revolucionario 13^e de Noviembre (MR-13)(Revolutionaire Beweging van de 13^e november) op. De bekendste officieren die hierbij betrokken waren zijn Alejandro de Leon Aragon (de ideoloog van de beweging), Luis Augusto Turcios Lima en Marco Antonio Yon Sosa.

Onder druk daarvan zag de Partido Guatemalteco del Trabajo (PGT), een Moscou georiënteerde communistische partij, zich genoodzaakt in 1962 om een eigen

gewapende beweging op te richten, de Beweging van de 20^e oktober. Deze werd actief in Baja Verapaz onder leiding van kolonel Carlos Paz Tejada maar werd zeer vlug militair uitgeschakeld. Als uitvloeisel van de staatsgreep van november 1960 kwam er in maart - april 1962 een spontane volksopstand in Guatemala stad die begonnen werd door scholieren. Georganiseerde universiteitsstudenten waaronder het Frente Estudiantil Social Cristiana (FESC) en de Juventud Patriótica del Trabajo, de jeugdbeweging van de PGT, gingen er ook aan meedoen. Hieruit ontstond nog een derde organisatie, de Beweging van de 20e April, vooral gedragen door universiteitsstudenten en intellectuelen. In december 1962 verenigden deze drie organisaties zich onder druk van Cuba en op initiatief van de PGT tot de FAR (Fuerzas Armadas Rebeldes). De FAR richtte op korte tijd drie fronten op, één in de Sierra de las Minas in de noordoostelijke departementen Izabal en Zacapa, één in de bergen van Granadilla eveneens in Zacapa en het Frente Edgar Ibarra in het zuidoosten van Guatemala onder leiding van Turcios Lima. In 1963 bereikte de FAR in de Sierra de las Minas onder leiding van Yon Sosa aanzienlijke militaire successen. De eerste fase van de FAR werd gekenmerkt door haar puur militaire strategie en het ontbreken van contacten met volksorganisaties en vakbonden die niet begrepen wat de doelstellingen van haar strijd waren. Het waren kleine groepen, gewapende strijders die opereerden vanuit het bergland om haarden (focos) van verzet tegen het leger op te zetten. Hierbij inspireerden ze zich op de Cubaanse Revolutie. Ze gingen er van uit dat de enige reden waarom de uitgebuite boeren en arbeiders niet in verzet kwamen, de angst voor het repressieapparaat was. Hierbij doet het er weinig toe of die boeren nu inheemsen zijn of niet. Door als guerrilla het leger nederlagen toe te brengen, meende men de boeren te kunnen tonen dat het leger kwetsbaar was, hun angst weg te nemen en hen aan de kant van de guerrilla te laten vechten. Men vond het niet nodig de bevolking politiek te scholen en te organiseren. Men had wel sympathie voor de bevolking maar men had er geen organische banden mee, en zeker niet met de inheemse bevolking.

Vanaf het begin was er onenigheid binnen de FAR. De MR-13 werd niet in de politieke leiding van de guerrilla opgenomen. Zo kon die leiding, die voor het grootste deel in handen was van de PGT, in de loop der tijd de strijd afremmen. De tweede fase begon in 1965 toen Mexicaanse Trotskisten de FAR infiltreerden. Onder leiding van Turcios Lima scheidde zich tengevolge van deze infiltratie de "Nucleo de Direccion Revolucionaria" (Kern van Revolutionaire Leiding) af. Toen vanaf 1966 de PGT de kans leek te krijgen terug te keren naar de legaliteit poogde ze de guerrilla alleen nog te gebruiken als drukkingmiddel in haar onderhandelingen met de burgerlijke partijen. De PGT streefde ernaar om via contacten en compromissen met de regering van president Montenegro tot een volksfrontregering te komen. Toen bleek dat dit een vergissing was en dat de repressie enorm opgevoerd werd met de steun van de VS, wist de guerrilla nauwelijks waar naartoe te gaan. Deze fase eindigde met de bijna volledige vernietiging van de guerrilla in 1967. In maart 1968 nam wat nog overbleef van de FAR onder leiding van commandant César Montes officieel afstand van de PGT. Een deel van de actieve strijders ging naar de stroomgebieden van de La Pasion-rivier en de Usumacinta-rivier in de Petén, een ander deel ging naar Chiapas in Mexico. Op het vierde partijcongres van de PGT in 1969 werd opnieuw gekozen voor de gewapende strijd tegen de militaire dictatuur en voor het verenigen van alle oppositiekrachten. Maar de PGT had geen strijders meer en in 1972 werd het voltallige centraal comité van de PGT dat deze strategie voorstond, vermoord. Pas in 1978 zou een nieuwe afsplitsing van de PGT, de PGT - Nucleo de Direccion Nacional, weer aanknopen bij de gewapende strijd.

Bezinning en heroriëntatie

In maart 1967 verscheen een intern evaluatiedocument van het Frente Edgar Ibarra "Situatie en Perspectieven van de Guatemalteekse Revolutionaire Beweging". In dit document kreeg het concept "guerra popular revolucionaria" (revolutionaire volksoorlog) voor het eerst vorm. De revolutionaire volksoorlog werd gedefinieerd als een sociaal-economische klassenstrijd en een historische rassenstrijd die militair gevoerd wordt onder leiding van een politiek militaire voorhoede. De binding met de PGT als politieke vertegenwoordiging van de militaire voorhoede werd radicaal verworpen. Als gevolg van de inmenging van de Verenigde Staten in de interne aangelegenheden van Guatemala, zowel op economisch, politiek als militair vlak, was de revolutionaire volksoorlog ook een anti-imperialistische strijd. Voor het eerst werd de inheemse bevolking erkend als een beslissende factor in de ontwikkeling van de revolutionaire volksoorlog: "Zonder de deelname van de inheemse bevolking in de oorlog, kan er onmogelijk sprake zijn van een "volks"oorlog en is de overwinning onmogelijk." Na de nederlaag in 1967 is men toen verder gegaan langs drie lijnen. Eén deel van de revolutionairen vond dat gewapend verzet in Guatemala op dat moment niet meer haalbaar was en ging nadruk leggen op vakbondswerk. Ze begonnen met vakbonden zowel in de hoofdstad als op het platteland. Hierbij rekenden ze erop dat op die manier een éénheidscentrale zou kunnen gevormd worden, misschien een nieuwe communistische partij en dat hierdoor fundamentele veranderingen zouden kunnen worden tot stand gebracht in Guatemala. Een tweede groep bleef ervan overtuigd dat de gewapende strijd de enige manier was om echte veranderingen tot stand te brengen maar dat deze moest gecombineerd worden met politieke strijd en volksverzet. De organisatie van het volk moest heel duidelijk verbonden worden met en leiden tot gewapende strijd. Zij zagen de volksorganisaties als een voorbereidende fase voor en een onderdeel van de gewapende confrontatie. Een derde groep was er eveneens van overtuigd dat gewapend verzet de enige oplossing bood maar dat dit in de clandestiniteit politiek en organisatorisch grondig moest voorbereid worden en dat er aldus een stevig militair apparaat diende uitgebouwd worden. Concreet kan men zeggen dat de eerste lijn in de jaren '70 aanleiding gegeven heeft tot een reële heropleving van het vakbondswerk, vooral in de steden, onder de impuls van de FAR. De tweede lijn manifesteerde zich in 1975 wanneer het Ejercito Guerrillero de los Pobres (EGP) (Guerrillaleger van de Armen), in de openbaarheid trad als gewapende verzetsbeweging. De derde lijn vond vooral haar uitdrukking wanneer in 1979 de Organizacion del Pueblo en Armas (ORPA) (Organisatie van het Gewapende Volk), vanuit het door Maya's bewoonde westelijke hoogland militair begon te ageren.

De FAR

Voor de FAR werd dit een periode van herbronning. Vanaf begin de jaren '70 gebruikte de FAR een duidelijk marxistisch-leninistische analyse. Men was van mening dat het afhankelijk kapitalistisch systeem de oorzaak vormt van de uitbuiting en dat de heersende klassen als geheel, verbonden met het internationale imperialisme, verslagen dienden te worden om een anti-imperialistische en antikapitalistische revolutie te kunnen voeren. Hierbij vertrok men van een strakke klassenanalyse waarbij in een

eerste fase een coalitie van arbeiders, boeren, middenklassen en kleinburgerij een democratische revolutie realiseert. Deze strijd zou echter vruchteloos blijven tenzij de imperialistische en kapitalistische overheersing doorbroken werd. Voor deze strijd kon men alleen rekenen op de enige echte revolutionaire klasse, namelijk de arbeiders, omdat het breken van het kapitalistisch systeem direct in hun belang is. Deze analyse leidde er ook toe dat de FAR zich concentreerde op de stedelijke industriearbeiders. Plantagearbeiders en boeren kregen veel minder prioriteit. Bovendien was er in deze analyse geen plaats voor de etnisch-culturele onderdrukking van de Maya's. Tot in de jaren '80 bleef de FAR stellen dat "de problematiek van de onderdrukking van de inheemsen, de problematiek van de inheemsen als boeren " is. Desondanks was er bijvoorbeeld in Chimaltenango sprake van actieve deelname van de Maya bevolking binnen de structuren van het FAR front. Vanaf 1971 heeft de FAR een groot deel van zijn kader ingezet om massaorganisaties op te zetten en politiek scholingswerk te verrichten. Zo kreeg de FAR grote invloed binnen de belangrijke vakbond Confederacion Nacional de Trabajadores (CNT) en het Comité Nacional de Unidad Sindical (CNUS), het grootste vakbondsfront. Door politiek werk onder de arbeiders te verrichten probeerde men enerzijds het ontstaan van een revolutionair bewustzijn te bevorderen en anderzijds een band te scheppen tussen de arbeidersmassa's en de gewapende voorhoede. Deze band was essentieel om de leiding van de arbeidersklasse in de revolutie en het front van volksorganisaties te verzekeren. De gewapende voorhoede moest hiervoor garant staan. Anderzijds bleef men erbij dat de gewapende strijd van de voorhoede, in de context van een opkomende volksbeweging, grote sectoren van de bevolking zou mobiliseren om te komen tot een algemene opstand om de macht over te nemen.

Het EGP

Op 19 januari 1972 kwamen 15 revolutionaire militanten komend uit het Frente Edgar Ibarra van de FAR, via Chiapas Guatemala binnen in het oerwoudgebied van de Ixcán. Ze begonnen met hun politieke werking in de Ixcán en de Sierra de los Cuchumatanes in het noorden en het centrale deel van de Quiché provincie. Hun doel was het oprichten van de politiek militaire organisatie die later de naam zou krijgen van Ejército Guerrillero de los Pobres (EGP). In de Ixcán waren onder leiding van progressieve missionarissen coöperatieven opgezet met Maya's die vanuit het hoogland naar de laagvlakte geëmigreerd waren. Onder invloed van de bevrijdingstheologie werden er gedurende de jaren '70 inheemse christelijke basisgemeenschappen en catechisten gevormd. In 1973 werden verschillende kaderleden van het EGP dieper het land ingezonden om contact te leggen met sympathisanten van de vroegere progressieve president Jacobo Arbenz die in 1954 door een staatsgreep van de macht verdreven werd. Vooral de zuidkust waar zich de plantages bevinden waar de Maya's van het hoogland seizoenarbeid verrichten, was het doelwit. De bijzondere omstandigheden aan de zuidkust bemoeilijkten in sterke mate het illegale organisatorische werk om een guerrillabeweging op te zetten. Omdat de streek het hart vormde van de economische belangen van de heersende klasse van grootgrondbezitters, werd ze grondig bewaakt door het leger. Kleine dorpen en gehuchten werden onder toezicht gehouden van de strijdkrachten en de privé legertjes van de landeigenaren. Op de hoofdwegen werd er voortdurend gepatrouilleerd. Onder deze moeilijke omstandigheden werd daar in 1975 het guerrillafront "Luis Turcios Lima" als eerste front van het EGP openbaar gemaakt. In november 1976 werd met de eerste gewapende operaties begonnen namelijk het

verbranden van de 17 oogstmachines van de plantage "La Flora" in de provincie Escuintla. Door het saboteren van de productiemiddelen en het vernietigen van de oogsten van exportgewassen zoals koffie, katoen en suikerriet, wilde het EGP de heersende klasse in haar centrale belangen treffen. Met deze strategie begon het EGP de "revolutionaire volksoorlog". Als revolutionaire volksoorlog definieerde het EGP de systematische en georganiseerde confrontatie van de massa van boeren en arbeiders, zowel Maya's als ladino's, evenals van de middenklassen met de uitbuitende en onderdrukkende groepen, zowel de Guatemalteekse oligarchie als buitenlandse ondernemingen. Vanaf 1976 begon het EGP zich ook stevig in te planten in de altiplano, het centrale hoogland.

Ook het EGP vertrok van een marxistische maatschappijanalyse. Op een onorthodoxe wijze stelde ze dat de afhankelijke vorm van kapitalistische ontwikkeling weliswaar de kapitalistische productiewijze dominant heeft gemaakt maar dat deze tegelijkertijd prekapitalistische elementen versterkt heeft of in stand gehouden. Men wees op de gebrekkig ontwikkelde binnenlandse markt en op het feit dat veel landarbeiders een eigen stukje land bezitten in het hoogland. Dit drukt de loonkosten van de plantage-eigenaars. Deze structuur belemmert echter een verdere kapitalistische ontwikkeling. Het EGP stelde dat als gevolg hiervan de heersende klasse ideologisch en politiek onderontwikkeld was. Enerzijds was ze sterk intern verdeeld door het monopoliseren van de staatsmacht door de grootgrondbezitters ten koste van de kapitaalbezitters. Anderzijds was de heersende klasse niet in staat de bevolking door middel van democratische processen te integreren in de bestaande politieke structuur. De bevolking zag de bestaande structuur niet als legitiem en voor de heersende klasse bleef alleen repressie over om zich te handhaven. De wreedheid van deze repressie kwam volgens het EGP mede voort uit het racisme van de heersende klasse ten aanzien van de inheemse boeren. Het EGP hechtte groot belang aan de strijd tegen de etnisch-culturele onderdrukking van de inheemsen en beschouwde de deelname van de inheemsen in de revolutie als essentieel. Het ging het EGP echter niet in de eerste plaats om de etnisch-culturele onderdrukking maar om de klassentegenstelling die hiermee verbonden is. Bij de inheemse landarbeiders werd in de confrontatie met de ladinocultuur op de plantages niet alleen het besef van de eigen identiteit versterkt maar zij werden zich ook bewust van hun situatie van uitbuiting en kregen een klassenbewustzijn. Een situatie die ze delen met de arme ladino's. Een klassenbewustzijn vermengd met het besef van eigen inheemse identiteit werd door het EGP het etnisch-nationale bewustzijn genoemd. In de visie van het EGP was de revolutie duidelijk socialistisch georiënteerd. De inheemsen zouden deelnemen aan de revolutionaire macht op nationaal en regionaal niveau en op lokaal niveau zou er een autonomiestelsel ingevoerd worden. Om het klassenbewustzijn en het etnisch-nationaal bewustzijn te bevorderen voerde het EGP gewapende propaganda acties. Plantages en dorpen werden tijdelijk ingenomen om de doelstellingen van het EGP aan de bevolking uit te leggen. Net als de FAR ging ook het EGP ervan uit dat het structureel onvermogen van de heersende klasse om de vooral inheemse massa politiek te integreren en de daaruit voortvloeiende repressie, zouden zorgen voor een radicalisering en politisering van de strijd. Het EGP benadrukte in dit verband zelfs het bewustmakende effect van de repressie.

In de jaren '70 werd vanuit kerkelijke groepen zoals de Accion Catolica, hard gewerkt aan de bewustwording van de inheemse boeren in het hoogland en op de plantages aan de zuidkust. Naast veel katholieke basisgemeenschappen ontstonden op veel plaatsen boerenliga's terwijl ook diverse coöperatieven opgericht werden. Omwille van de

repressie dienden de boerenliga's in de clandestiniteit te opereren. Zo werd naar voorbeeld en onder invloed van de CNUS in 1978 het Comité de Unidad Campesina (CUC)(Comité voor Boereneenheid) opgericht. Kernen van CUC militanten voerden propaganda en werkten in het geheim in een gemeenschap tot ze de meerderheid van de gemeenschap konden inschakelen in de werking van het CUC. Een generatie kerkelijke activisten werkte vanuit de bevrijdingstheologie en spiegelde zich aan de Colombiaanse priester-guerrillero Camilo Torres. Velen van hen, zowel religieuzen als catechisten, schakelden zich gaandeweg in het EGP in waardoor er organische banden groeiden met het CUC. Vooral de Cristianos Revolucionarios speelden een belangrijke rol. Na de aanval op de Spaanse ambassade in Guatemala stad op 31 januari 1981, waarbij het leger militanten van het CUC die een vreedzame bezetting uitvoerden, levend verbrandde, sloten zij zich massaal aan bij het EGP. Hierdoor werden veel gemeenschappen "bases de apoyo", letterlijk de volkse sociale basis waarop de guerrilla steunde voor zijn overleven op materieel vlak en als bron van informatie. Begin 1978 ging het EGP nog een stap verder met een oproep aan de massaorganisaties om tot "georganiseerde zelfverdediging" over te gaan. Dit gebeurde vooral op het hoogland waar de omstandigheden veel gunstiger waren dan in de stad of de kustvlakte. Er werden binnen het CUC volksmilities (fuerzas irregulares locales) en zelfverdedigingseenheden gevormd die paramilitaire taken uitvoerden zoals het opwerpen van barricades, uitvoeren van sabotage acties, bespieden van de bewegingen van het leger, etc. Door deze militarisering ontstond een structuur die direct aansloot bij de guerrillaorganisatie. De lokale organisatie van het CUC maakte het mogelijk om reguliere guerrilla-eenheden te laten opereren. Tezelfdertijd echter bleef het CUC als massaorganisatie de strijd voor directe concrete eisen voeren tegen de lokale machthebbers om zo aansluiting te behouden bij het overige deel van de bevolking en er zijn strijdervaring aan over te dragen. In zijn manifest van 16 oktober 1979 verklaarde het EGP dat de revolutionaire volksstrijd met alle politieke en militaire middelen moest gevoerd worden. Het manifest sluit als volgt af: "In Guatemala kan niemand arm zijn zonder revolutionair te worden. Niemand kan inheems zijn en niet de wapens opnemen om tegen de onderdrukking te strijden. Niemand die jong is kan het leed van ons volk aanzien zonder er zich bij betrokken te voelen. Niemand kan zich christen noemen en niet partij kiezen voor de armen." In een combinatie van gewapende strijd door de guerrilla en een door de massaorganisaties uitgevoerde volksopstand dacht het EGP de macht te kunnen overnemen. Deze visie werd gekenmerkt door een groot optimisme ten aanzien van de mogelijkheden van een snelle machtsovername enerzijds en ten aanzien van de internationale voorwaarden voor een revolutie in Guatemala anderzijds. Vanaf 1982 moest het EGP onder druk van de tactiek van de verschroeiende aarde, het oprichten van "modeldorpen" onder militaire controle en de militarisering van hele inheemse gemeenschappen via de Patrullas de Autodefensa Civil (PAC), zware klappen incasseren. Een groot deel van de revolutionaire massaorganisaties werd weggeveegd. Het EGP zag zich gedwongen het aantal fronten terug te brengen van zeven tot twee. Het kreeg ook te maken met interne afsplitsingen.

Een eerste afsplitsing was een groep rond Mario Payeras (commandant Benedicto), lid van de nationale leiding en commandant van het Frente Otto René Castillo in de hoofdstad. Deze groep verweet het EGP tekort te schieten in de politieke en ideologische vorming van zijn kaders en van de organisatie in het geheel. Dit leidde volgens hen tot een gebrek aan coherentie in denken en praktijk, tot het streven naar een snelle machtsovername, tot zelfoverschatting en het onderschatten van de kracht van de vijand. Volgens deze groep had het EGP zich teveel op de militaire strijd gefixeerd

zonder er voldoende voorwaarden voor te scheppen. Door de massaorganisaties te militariseren en te laten fusioneren met de guerrillastructuren werden teveel veiligheidsgaranties opgeheven. Deze groep pleitte dan ook, zij het weliswaar te laat, voor een duidelijke scheiding tussen de massabeweging en de revolutionaire voorhoedeorganisaties. De groep rond Benedicto had geen politieke of militaire organisatie in Guatemala zelf.

Eind 1979 gingen twee groepen die ontstaan waren als ORPA groepen, hun eigen weg. Ze noemden hun organisatie Nuestro Movimiento Revolucionario. Hieruit ontstond in 1982 de Movimiento Revolucionario Popular - Ixim (MRP-Ixim), waarbij zich dissidenten van het EGP aansloten. Het waren vooral dissidenten die vonden dat het EGP te weinig aandacht besteedde aan de rol van de inheemsen in de revolutie. Er werd selectief gerekruteerd in Solola, Totonicapán en Quetzaltenango. Toen de MRP-Ixim met zijn eerste eigen guerrillafront, het Frente Guerrillero de la Estrella, begon, kwam het tot confrontaties met het EGP. De voltallige strijdmacht van het MRP-Ixim werd hierbij in een hinderlaag gelokt in Chaquijya. Hierbij zouden volgens bronnen in het REMHI-rapport vele tientallen doden gevallen zijn. Samen met de dood van de dominicaan Carlos Ramiro Morales Lopez, één van de belangrijkste leiders van de MRP-Ixim die op 20 januari 1982 in Guatemala stad door onbekenden werd vermoord, luidde dit het einde in van de MRP-Ixim.

De ORPA

In 1972 verlieten een aantal kaders en militanten de zone in de Petén waar de FAR zich teruggetrokken had. Zij vestigden zich in de Sierra Madre van San Marcos. Hier werkten zij acht jaar om een clandestiene organisatie op te zetten in de Sierra Madre van San Marcos tot Chimaltenango waar zij militair actief wilden worden. Pas in 1979 zou deze ex-FAR kern als de nieuwe politiek-militaire organisatie ORPA voor het eerst openlijk naar buiten treden. Deze clandestiene organisatie had enerzijds de taak rekruten en middelen te mobiliseren voor de guerrilla, anderzijds organiseerde men politieke vorming om een sociale basis voor de guerrilla (bases de apoyo) te creëren. Het ging hier in tegenstelling tot bij de FAR en het EGP niet om massaorganisaties die op eigen wijze voor concrete economische eisen zouden strijden. ORPA vond een radicalisatie van dergelijke organisaties niet nodig en bovendien ook niet mogelijk gezien de intensiteit van de repressie. Vanaf 1979 voerde ORPA ook propaganda-acties uit zoals het bezetten van plantages en het grootscheeps verspreiden van pamfletten, om het politiek bewustzijn van de massa's te verhogen. Het belangrijkste middel om de bevolking te mobiliseren was voor ORPA echter de gewapende strijd zelf. Hierdoor werd volgens ORPA een perspectief geopend voor een overwinning. Bovendien zou de oorlog leiden tot onoverbrugbare tegenstellingen tussen de drie machtsfactoren van het regime: de heersende klassen, het leger en de Verenigde Staten. De politiek van modeldorpen zou volgens ORPA alleen tot gevolg hebben dat de inheemse bevolking zich nog meer tegen het regime zou richten.

ORPA nam een kritische houding aan ten aanzien van het marxisme als theoretisch uitgangspunt zonder het overigens volledig overboord te gooien. De belangrijkste uitdaging voor ORPA was het racisme, dat de uitgebuite klassen in Guatemala verdeelt en het systeem bevestigt, uit de weg te ruimen. ORPA stelde dat racistische

onderdrukking een belangrijk element is binnen de mechanismen van uitbuiting. Het racisme dat de Spaanse koloniale uitbuiting moest rechtvaardigen is zo algemeen geworden dat het de hele maatschappij en dus ook de sociaal-economische structuren heeft doordrongen. Onderdrukking is op zich even belangrijk geworden als uitbuiting. De strijd tegen zowel de uitbuiting als de onderdrukking begon ook volgens ORPA echter bij het ontwikkelen van een klassenbewustzijn. Voor wat betreft de strijd tegen uitbuiting ligt het voor de hand. Maar ook de strijd tegen de racistische onderdrukking richtte zich vooral tegen de heersende klasse. Klassenbewustzijn kan bovendien als gemeenschappelijke basis dienen om de raciale tegenstellingen te overwinnen. Het ontwikkelen van een klassenbewustzijn bij de inheemsen kon volgens ORPA slechts slagen als de revolutionaire organisatie openstond voor hun levenswijze, aansloot op hun tradities, waarden en organisatievormen en zich de strijd voor het ontplooiën van hun cultuur eigen maakte. Speciaal daarvoor heeft ORPA zich in het westen van Guatemala geïnstalleerd om wortel te schieten onder de inheemse bevolking. ORPA bestond naar eigen zeggen voor 80 tot 85% uit inheemsen.

De URNG

Het EGP, de FAR en de PGT-Nucleo de Direccion Nacional creëerden in 1979 de "Tripartita" waarbij ORPA zich in 1980 aansloot. Op deze wijze werd een front gevormd met een ééngemaakte militaire strategie: de revolutionaire volksoorlog. De woorden kwamen echter niet steeds overeen met de daden en het zou nog tot 1982 duren eer er een echte samenwerking tot stand zou komen. Vanaf 1980 werd ook een politiek-diplomatiek front opgezet voor een internationale werking. In januari 1982 werd uiteindelijk de Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca (URNG) opgericht die op 8 februari aan de wereld werd voorgesteld. In haar eenheidsverklaring getuigt ze van een zeer groot optimisme: "De uitgebuite, onderdrukte en gediscrimineerde inheemsen van Guatemala zijn opgestaan en hebben door zich samen met de massa's van ladino arbeiders in de revolutionaire strijd in te schakelen, de uitkomst van deze oorlog beslist." In zijn programma voor een "revolutionaire, patriottische, volkse en democratische regering" stelde de URNG dat de overheersing van de rijkste klasse de belangrijkste oorzaak is van de culturele onderdrukking en de discriminatie van de inheemsen in Guatemala. Om hieraan een einde te maken is het nodig dat de inheemse bevolking aan de politieke macht kan deelnemen. Dit zou volgens de URNG mogelijk maken dat de grote nood aan land, werk, salaris, gezondheidszorg, levensmiddelen en algemeen welzijn, die de inheemsen hebben, zou opgelost worden. De URNG zag het oplossen van deze noden als een eerste voorwaarde om de gelijkheid tussen inheemsen en ladinos te realiseren. De tweede voorwaarde om deze gelijkheid te garanderen was volgens de URNG het respecteren van de cultuur en het erkennen van het recht van de inheemse bevolking om haar identiteit te behouden. "De ontwikkeling van een cultuur die de historische wortels van ons volk erkent en integreert, is één van de grote doelstellingen van de Revolutie. Inheemsen en ladinos aan de macht zullen vrij het toekomstige uitzicht van Guatemala bepalen.", aldus de URNG.

De bloedigste jaren

Alleen reeds in 1981 veroorzaakte de repressie van het Guatemalteekse leger 13.500 doden terwijl de guerrillaorganisaties samen slechts 3.200 verliezen toebrachten aan leger, politiediensten en comisionados militares (contactpersonen van het leger in de gemeenschappen en wijken) samen. Tussen 1981 en 1983 waren de guerrillaorganisaties niet in staat om de militaire strategie van de contrainsurgentie te weerstaan. Het gebruik op grote schaal door het leger van drie klassieke contrainsurgentie strategieën tijdens deze drie jaar, massaslachtingen, burgermilities (Patrullas de Autodefensa Civil) (PAC) en strategische modeldorpen gegroepeerd in "ontwikkelingspolen" (polos de desarrollo), wijzigde de strategische situatie en drong de guerrilla in het defensief. In deze drie jaar veroorzaakte het Guatemalteekse leger met deze strategie 35.000 doden, 46.000 vluchtelingen in Mexico, 120.000 interne ontheemden, werden 900.000 personen, vooral Maya boeren, deels vrijwillig, deels onder dwang ingelijfd in de PAC. Bovendien werden 18.000 overlevende Maya's, grotendeels bases de apoyo van het EGP, afkomstig uit 36 gemeenschappen in de Ixcán en de Triangulo Ixil, de bakermat van het EGP, geconcentreerd in 18 gemilitariseerde modeldorpen. Het leger concentreerde zijn tegenoffensief achtereenvolgens tegen de verschillende guerrillafronten en zelfs de sterkste organisaties, EGP en ORPA, slaagden er niet in op een coherente manier hierop te reageren. In juli 1981 startte het leger het tegenoffensief tegen de guerrilla. Vooreerst ontmantelde het leger de clandestiene infrastructuren van ORPA, EGP en FAR in de steden, beginnend met de hoofdstad. Daarna volgde de ontmanteling van de zeer kwetsbare guerrillastructuren van EGP en FAR in de zuidelijke kuststreek. De militaire offensieven neutraliseerden vervolgens de vooruitgeschoven guerrillafronten in het westelijk deel van de altiplano (Chimaltenango en Solola) en in Baja Verapaz. Eind 1981 - begin 1982 begon een lang en bloedig offensief dat vooral gericht was tegen de guerrillafronten van het EGP in het noordwesten (Quiché en Huehuetenango) en centrale deel van het land (Alta Verapaz). De PGT - Nucleo de Direccion Nacional werd hierdoor zo goed als uitgeschakeld. De URNG verloor als geheel het strategisch militair offensief dat ze in de vorige jaren veroverd had op het leger. De Guatemalteekse revolutionaire beweging was niet in staat gebleken om de nodige militaire structuren, strategie, tactiek en slagvaardigheid te ontwikkelen om de fase te bereiken waarin de guerrillastrijdkrachten op grote schaal vijandelijke troepen kunnen vernietigen en hun bewapening recupereren. Nog veel minder was de fase in het zicht gekomen waarin reguliere strijdkrachten uitgebouwd worden die territorium bevrijden en van daaruit een nog intensievere strijd ontwikkelen om de militaire ruggengraat van de vijand te breken. In 1983 probeerde het leger een eindoffensief te lanceren tegen de centrale guerrillakampen zelf in de Sierra Madre, de Sierra de los Cuchumatanes en in het noordwesten van de Petén, met de bedoeling de respectievelijke commandoposten te vernietigen. Dit zogezegde eindoffensief mislukte. Terwijl het leger vrij zware verliezen leed, bleven de centrale guerrillakampen van ORPA, EGP en FAR onaangeroerd en hun eigenlijke militaire eenheden intact. Vanaf augustus 1984 ondernam de URNG opnieuw stelselmatig militaire acties tegen vooruitgeschoven stellingen van het leger. Haar bases de apoyo waren echter gereduceerd tot de kernen van vluchtelingen die zich teruggetrokken hadden in het oerwoud in de Ixcán, de Sierra de los Cuchumatanes en het stroomgebied van de La Pasión: de Comunidades de Población en Resistencia (CPR) (Gemeenschappen van Bevolking in Verzet)".

Repressie

Een voorbeeld van de repressie, het verhaal van het bloedbad van Panzós, één van de vele gevallen, die volledig gedocumenteerd voorkomen in het rapport van de Waarheidscommissie, een beetje eufemistisch de “Commissie van de Historische Opheldering” (CEH) genoemd:

1. Achtergronden

De gemeente Panzós in de Polochic-vallei behoort tot het departement Alta Verapaz. In 1973 woonden er 25.261 mensen waarvan 93% maya q'eqchi's.

Sinds jaar en dag wonen er q'eqchi's en poqomchi's in de Polochic-vallei. In de tweede helft van de 19de eeuw, onder het bewind van president Justo Rufino Barrios, begon de verkoop van gemeenschapsgrond van de inheemse bevolking aan Duitse landbouwers. De gemeenschapsgrond, waarop gewassen voor eigen gebruik werden geteeld, werd privé-eigendom van grootgrondbezitters, die op grote schaal koffie, bananen en kardemom gingen verbouwen bestemd voor de uitvoer.

De landhervorming van 1952 was voor de inwoners van Panzós een aanleiding om hun gronden terug te eisen. Onder de regering van Arbenz onstonden lokale boerencomités. Aan de inheemse gemeenschappen werd 2.300 hectare toegekend.

In 1954 werd de landhervorming tenietgedaan. De meeste gronden kwamen terug in handen van de grootgrondbezitters. In deze periode werd Flavio Monzón van de Movimiento de Liberación Nacional – MLN (Nationale Bevrijdingsbeweging) verkozen tot burgemeester. Hij groeide uit tot een van de machtigste grootgrondbezitters van de streek.

Begin de jaren '60 werd de guerrillabeweging actief in Panzós.

In 1964 klopten verschillende gemeenschappen uit de Polochic-vallei aan bij het Instituto Nacional de Transformación Agraria – INTA (Nationaal Instituut voor Landhervorming) – dat in 1962 werd opgericht - om eigendomspapieren van de gronden te vragen. De gronden werden echter toegewezen aan Flavio Monzón.

Ook in de jaren '70 bleven de boeren van Panzós bij het INTA aandringen op een regularisering van het grondbezit. Daarbij kregen ze juridisch advies van de Federación Autónoma Sindical de Guatemala - FASGUA (Autonoom Vakverbond van Guatemala). Geen enkele boer ontving echter eigendomspapieren. Sommige werden afgescheept met belofes, andere met voorlopige papieren en nog andere kregen de toestemming om te zaaien.

De boerencomités bleven aandringen op eigendomspapieren, wat de grootgrondbezitters verontrustte. Met het argument dat boeren uit de streek onrust stookten onder de bevolking en de stadsbevolking opstookten om privé-gronden te bezetten, vroegen ze de gouverneur van Alta Verapaz om bescherming voor de bevolking. De gouverneur beloofde de orde te herstellen.

In mei 1978, vier à vijf dagen vóór het bloedbad, werd een contingent van 30 soldaten uit het legerkamp van Quinich, een zevental kilometer verderop, naar het gemeentehuis van Panzós gestuurd. Tegenover de pers verklaarde de burgemeester van Panzós dat heel wat mensen hadden gevraagd dat het leger een oogje in het zeil kwam houden omdat een 300 à 400-tal boeren onrust zaaiden.

Volgens het leger maakte de boerenorganisatie actief deel uit van de guerrilla.

Op 27 mei 1978 deden zich twee incidenten voor. In de wijk San Vicente in Panzós werden een aantal boeren die aan het zaaien waren, benaderd door soldaten die begeleid waren door de zonen van een grootgrondbezitter uit de streek. Ze

intimideerden hen opdat ze niet langer aanspraak zouden maken op de gronden. In de wijk La Soledad in Panzós werden twee boeren opgepakt en andere mishandeld door soldaten. Nog een andere persoon kwam om bij schermutselingen in de gemeenschap. Een aantal boeren van de wijk La Soledad en van het dorp Cahaboncito overhandigden burgemeester Walter Overdick García een document dat FASGUA had opgesteld. Daarin vroeg FASGUA de burgemeester te bemiddelen voor de boeren en een oplossing te zoeken voor de problemen.

2. De feiten

Op 29 mei 1978 hielden boeren uit de dorpen Cahaboncito, Semococh, Rubetzul, Canguachá en Sepacay, uit de finca Moyagua en uit de wijk La Soledad een openbare manifestatie om hun eisen tot grondbezit kracht bij te zetten en hun ongenoegen te uiten over het willekeurige optreden van de grootgrondbezitters en de lokale en militaire autoriteiten.

Honderden inheemse mannen, vrouwen en kinderen stapten op naar het gemeenteplein van Panzós met hun werkinstrumenten, machetes en stokken. Een van de manifestanten vertelt: "We wilden niet vechten, maar eisen dat de situatie werd geregeld. De mensen kwamen uit verschillende plaatsen en hadden geen vuurwapens bij zich."

De burgemeester en de gemeenteraadsleden vergaderden achter gesloten deuren in het gemeentehuis. Verschillende soldaten, sommige van hen gewapend met machinegeweren, hadden postgevat voor de deur en op het dak van het gemeentehuis en op het dak van de kerk.

Omstreeks negen uur vroegen de boeren een onderhoud aan met de burgemeester over de grondproblematiek. De burgemeester wou enkel vier vertegenwoordigers ontvangen. Wegens het tumult kon de vergadering echter niet doorgaan. Volgens een ooggetuige zou een soldaat hebben gezegd: "Als jullie grond willen, zullen jullie grond krijgen, maar op het kerkhof" en beschuldigde hij de boeren van sympathie voor de guerrilla. Er bestaan verschillende versies over hoe de schietpartij begon. Sommigen zeggen dat het vuur werd geopend toen "Mamá Maquín" een soldaat die haar de weg versperde een duw gaf; volgens anderen begon de schietpartij toen de manifestanten begonnen te duwen om in het gemeentehuis binnen te geraken, wat de soldaten als een vorm van agressie interpreteerden. Een getuige vertelt dat een van de manifestanten een soldaat van zijn wapen beroofde maar het niet gebruikte omdat hij niet wist hoe het werkte. Verschillende mensen zeggen dat een soldaat riep: "Een, twee, drie, vuur". De luitenant die het bevel voerde over de troepen gaf inderdaad het bevel op de menigte te schieten. De schietpartij duurde ongeveer vijf minuten. De boeren verwondden verschillende soldaten met hun machetes. Geen enkele soldaat liep schotwonden op. Onmiddellijk sloot het leger de belangrijkste invalswegen af. Een legerhelikopter cirkelde boven het dorp voor hij de gewonde soldaten oppikte. Een student geneeskunde en een werkneemster uit het gezondheidscentrum kwamen toegesneld om de gewonden op te halen. De soldaten omsingelden het gezondheidscentrum. Met veel moeite slaagden ze erin de gewonden te helpen. Een man uit een naburig dorp haalde medicijnen uit zijn apotheek en hielp de gewonden verzorgen.

Na het bloedbad sloten de soldaten het gemeenteplein af. In de namiddag gaf het gemeentebestuur het bevel de lijken weg te halen. Soldaten begroeven 34 lichamen vlakbij het openbare kerkhof. De dag daarop verplichtte het hoofd van de

gemeentepolitie enkele boeren het lichaam te begraven van een andere persoon die gestorven was in het gezondheidscentrum.

Veel mensen vluchtten naar de wijk La Soledad, achtervolgd door de soldaten. Een aantal personen die gekwetst waren stierven tijdens de vlucht. Hun lichamen werden later teruggevonden in het veld of in de rivier Polochic.

Volgens cijfers van de CEH zouden er in totaal 53 mensen zijn gedood. Een andere bron spreekt van 47 gewonden.

Een van de doden is Adelina Caal, bekend onder de naam "Mamá Maquín".

3. Na de feiten

Na het bloedbad hield het leger Panzós bezet. De bevolking hield zich een aantal weken schuil. Wie niet gevlucht was, sloot zich op in zijn huis. Volgens de pers waren er van de 7.000 inwoners slechts 1.000 in het dorp gebleven.

Het bloedbad kreeg veel ruchtbaarheid in de nationale en internationale pers. Op 1 juni 1978 vond in de hoofdstad een grote protestbetoging plaats op initiatief van de Asociación de Estudiantes Universitarios – AEU (Vereniging van Universiteitsstudenten). De demonstranten eisten dat een studentencommissie, het Rode Kruis en de pers toegang kregen tot Panzós.

Na het bloedbad voerde het leger in de Polochic-vallei een selectief repressiebeleid door. Doelwit waren de gemeenschapsleiders die grond opeisten en maya-priesters. De bevolking kreeg schrik. Tussen 1978 en 1996 vond geen enkele openbare manifestatie meer plaats.

Op 29 mei 1997, 19 jaar na het bloedbad, diende het Weduwencomité uit de zone een aanklacht in bij het Vrederecht van Panzós.

In september 1997 werden de slachtoffers van het bloedbad opgegraven. Uit het gerechtelijk rapport van juni 1998 blijkt dat in twee grafkuilen 35 skeletten werden gevonden. Slechts twee personen konden worden geïdentificeerd. De meeste slachtoffers zouden mannen tussen de 19 en de 29 zijn. 51 % van de slachtoffers vertoonden schotwonden.

Op 19 december 1997 vroeg de CEH het ministerie van Nationale Defensie om opheldering over het bloedbad. In zijn antwoord van 5 januari 1998 maakte het ministerie duidelijk dat het zich wenste te onthouden van elke commentaar.

4. Erkenning door de staat van de grondproblematiek

In juni 1978 erkende de regering dat het ontbreken van een efficiënt controlesysteem inzake onroerende goederen aanleiding had gegeven tot heel wat problemen in verband met grondeigendom. President Laugerud stemde in met een onderzoek om te achterhalen wie de echte eigenaar van de gronden was.

Na het gewapend conflict bleef de grond in handen van de grootgrondbezitters van de Polochic-vallei die zich bleven verzetten tegen landhervormingen.

5. Verantwoordelijkheid voor het bloedbad

Vier versies over wie verantwoordelijk is voor het bloedbad werden de wereld ingestuurd :

1. *Legitieme zelfverdediging van het leger en verantwoordelijkheid van de guerrilla (officiële versie van de regering en het leger). President Laugerud deed het voorval af als een poging tot omverwerping van het regime gesteund door Fidel Castro. De echte verantwoordelijken zouden er voor boeten. De regering zou een vervolging instellen naar wie de boeren indoctrineerde en hen opstookte gronden te bezetten. Op de bewuste dag waren de boeren niet op weg naar het gemeentehuis, maar kwamen ze terug van het legerkamp waar ze een wachtpost hadden aangevallen. De andere soldaten hadden het vuur geopend uit zelfverdediging.*
2. *Verantwoordelijkheid van het leger (versie van de vakbond en de bevolking)*
3. *Verantwoordelijkheid van de grootgrondbezitters (versie van de boeren)*
4. *Indirecte verantwoordelijkheid van het INTA (versie van de toenmalige burgemeester, van boeren en vakbonden).*

6. Conclusies

Na onderzoek komt de CEH tot de conclusie dat leden van het Guatemalteekse leger willekeurig 53 mensen hebben doodgeschoten en 47 andere hebben verwond. Het bloedbad is een ernstige schending van het recht op leven.

Het feit dat de slachtoffers gewone burgers waren, namelijk maya q'eqchi's die geen lid waren van de guerrilla maar zich enkel hadden georganiseerd om hun recht op grond op te eisen, verzwakt de politieke verantwoordelijkheid van de Guatemalteekse staat. Aangezien de boeren geen vuurwapens gebruikten en niets ondernamen wat de buitensporige gewelddaden van het leger had kunnen rechtvaardigen, is de CEH van mening dat het argument van wettelijke zelfverdediging geen steek houdt.

De CEH vindt de gebeurtenissen tekenend voor de manier waarop de grootgrondbezitters het staatsapparaat voor hun kar proberen te spannen waarbij gewapend geweld tegen arme boeren niet wordt geschuwd en het leger bij de landbouwproblematiek betrokken wordt. Grootgrondbezitters uit de streek zouden niet enkel om de hulp van het leger hebben gevraagd maar ook hebben bijgedragen tot een vijandige houding tegenover de boerenbevolking.

De gebeurtenissen tonen ook aan hoe conflicten over grondeigendom die blijven aanslepen omdat de staat ze niet kan of wil oplossen het sociale conflict kunnen destabiliseren en in dit geval uiteindelijk leidden tot terreur onder de bevolking waarvan de gevolgen bijna twee decennia lang voelbaar waren.

Tot slot betreurt de CEH dat het ministerie van Nationale Defensie niet is ingegaan op haar vraag tot opheldering over de zaak, wat in strijd is met artikel 10 van de wet over de Nationale Verzoening en de nationale eendracht niet bevordert.

In deze 30 jaar van bijna uitsluitend militaire dictatuur komt de naam van een man naar voor, die nog niet is vernoemd, maar tot vandaag nog een voorname rol speelt in de politiek van Guatemala: **Efra_n R_os Montt**. Hij greep in 1982 de macht, iets wat hem tot vandaag heeft belet zich kandidaat te stellen voor de presidentsverkiezingen. Zijn verhaal willen we u niet onthouden:

“Op 7 maart 82 vonden in Guatemala presidentsverkiezingen plaats, waarbij de bevolking de keuze had tussen rechts en extreemrechts. Of de telling eerlijk verliep, was eigenlijk niet meer belangrijk in een land waar de oppositie toch al monddood was gemaakt. Generaal Guevara won de verkiezingen maar heeft zich niet in de presidentszetel kunnen hijsen: op 23 maart lanceerden ontevreden officieren een staatsgreep en stootten op weinig weerstand. Dezelfde dag nog installeerde generaal Efraín Ríos Montt zich als hoofd van een militair triumviraat.

De burgers van Guatemala-Stad herademden : de ontvoeringen hielden op, regeringsambtenaren werden gearresteerd, een kantoor voor aangifte van verdwijningen werd opgericht en een woedende menigte kon het huis bestormen van de vorige minister van Binnenlandse Zaken (en leider van de doodseskadars). Tijdens de Goede Week trokken toeristen en pelgrims naar Antigua, iets wat enkele jaren onmogelijk was geweest. Ook de V.S.-ambassadeur was in zijn nopjes en vond dat de Guatemalteekse regering "uit de duisternis het licht tegemoet schreed". Tegelijk gaf hij toe dat hij goed op de hoogte was van de wandaden van de vorige regering, maar is de toekomst niet belangrijker dan het verleden? De herademing duurde slechts enkele maanden en tijdens de zomer van 1982 werd in grote delen van het land de aarde verschroeid door een bloeddronken leger dat de vis (de guerilla) op het droge wilde krijgen door het water (de bevolking) te doen verdwijnen. De zomer van 1982 moet in sommige streken van het land apocalyptisch geweest zijn: het leger moordde en brandde en joeg de overlevenden samen in kampen en ontwikkelingspolen, waar ze voor een karig rantsoen moesten het veld bewerken. 100.000 indianen slaagden erin te vluchten naar Mexico, anderen trokken zich terug in het oerwoud en de bergen, of doken onder in steden.

Om het binnenland onder permanente controle van het leger te houden, werden de PACs opgericht : zelfverdedigingspatrouilles van burgers. Officieel moesten zij de burgers beschermen tegen "subversieven", in realiteit moesten ze hun dorpsgenoten bespioneren en het leger ontlasten van vuile of riskante taken. Omdat wie zich niet bij de PAC's aansloot, beschouwd werd als subversief, telden de PAC's zo'n 500.000 leden.

Ríos Montt zelf zette zijn medestanders moeiteloos opzij en riep zich uit tot president. Hij trof enkele maatregelen die het uitmoorden van de indianenbevolking moesten verrechtvaardigen: de noodtoestand werd van kracht in verschillende provincies, "speciale gerechtshoven" konden burgers veroordelen zonder enige wettelijke gronden. Subversieven konden evengoed gewoon ontvoerd worden als gearresteerd : bescherming was er toch niet. Het bureau voor melding van verdwijningen sloot stilletjes terug de deuren, zonder één verdwijning te hebben opgelost. De nationale pers kloeg ondanks de censuur de massamoorden in de Indiaanse dorpen scherp aan. V.S.-ambassadeur Chapin schaarde zich echter pal achter Ríos Montt en bleef doof en blind voor mensenrechtenschendingen, zelfs toen een dominee en V.S.-ingezetene in een martelcentrum terechtkwam, en er slechts door Chapin's tussenkomst uit werd gehaald.

President Ríos Montt hield wel van jaarprogramma's met doelstellingen : zij heetten "Overwinning 82", "Sterkte 83", "Institutionele Vernieuwing 84", "Stabiliteit 85" en "Consolidatie 86". Critici in het buitenland refereerden naar G. Orwell : als ze aan oorlog denken, spreken ze over vrede, als ze repressie bedoelen, noemen ze het vrijheid. Zo legden plaatselijke legeroversten t.o.v. de zeldzame buitenlandse gasten uit dat de indianen onder hun hoede gered waren van de dwingelandij van de guerrilla, terwijl de "geredden" niet de indruk gaven dat ze echt spontaan naar hen toegekomen waren.

De regering lanceerde ook een intensieve campagne die hamerde op de nieuwe stijl van de regering. Met een logo van 3 blauwe vingers tegen een witte achtergrond luidde de

slogan : *"Ik steel niet, ik lieg niet, ik pleeg geen machtsmisbruik"*. Samen met posters die aanspoorden tot discipline en goed burgerschap, bereikte deze campagne zelfs de meest afgelegen gebieden.

Terwijl de president de upper class trachtte te paaien met hulp van protestantse kerken uit de VS, begonnen 's lands machtigen te morren: oudere legerofficieren konden de promotie van jongeren niet slikken, de landbaronnen noemden hem een communist omwille van zijn voorstellen voor een bescheiden landhervorming, en niemand was gelukkig met de invoering van een B.T.W. van 10 %, al kostte die de armen veel meer geld dan de rijken. Tenslotte maakten zijn favoritisme voor leden van zijn "Kerk van het Woord", zijn moraliserende TV-speeches en zijn aandacht voor de Maya-cultuur (die moeilijk te rijmen is met zijn uitroeiingspolitiek) hem minder en minder populair.

Zonder een minimum aan medestanders kan zelfs een dictator de macht niet in handen houden: in augustus 1983 greep generaal Mejía Victores moeiteloos de macht.

Een democratie, die Guatemala heet(1985-nu)

Op het einde van de jaren zeventig en in het begin van de jaren tachtig kende Centraal Amerika een opleving van het geweld. In Nicaragua veroverden de Sandinisten de macht op de corrupte dictator Anastasio Somoza, maar het zou niet lang duren of de V.S., onder president Reagan, zouden de tegenstanders van de Sandinisten, gevlucht naar Miami en omstreken, gaan steunen in hun strijd tegen die “communisten”. In El Salvador kwam het leger te staan tegenover een sterk georganiseerde guerilla, die in navolging van de Nicaraguanen, de macht dreigden over te nemen, iets wat door sterke steun van de V.S. aan het Salvadoreense leger op het nippertje werd vermeden. En in Guatemala kende het begin van de jaren tachtig de bloedigste repressie en een hergroepering van de guerilla, die ondanks die repressie overeind bleef.

Waar de V.S. voor de onrust in de “achtertuin” vooral heil zocht in militaire steun aan de repressieve regimes van die landen tegen wat dan de communistische subversie heette, leefde in Latijns-Amerika zelf en in Europa, dat er min of meer in geslaagd was tot een gewapende vrede te komen met het Sovjetblok, vooral de bezorgdheid om tot een onderhandelde vrede te komen in Centraal Amerika.

Een eerste poging ging uit van vier landen uit Latijns Amerika: Colombia, México, Panamá en Venezuela. De zogenaamde groep van **Contadora** (het eiland, waar ze in 1983 voor het eerst met dit doel bijeenkwamen. Later sloten zich nog vier andere landen bij hen aan: de Steungroep ontstond in 1985 en onderhandelde verder met de presidenten van de vijf betrokken landen uit Centraal Amerika.

Onder impuls van Contadora, de Steungroep en de Europese Economische Gemeenschap werden dan ook in het kader van de Verenigde Naties vredesbesprekingen op touw gezet. Zij resulteerden in het akkoord van **Esquipulas II**, gesloten in 1987: het tekende een weg uit naar een vreedzame oplossing van de problemen in Centraal Amerika, door aan te sturen op de dialoog met de verzetsgroepen, en het opzetten van een Nationale Verzoeningscommissie. In Guatemala werd die Verzoeningscommissie geleid door Mgr. Rodolfo Quezada Toruño, de huidige aartsbisschop.

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat juist in die tijd ook in Guatemala komaf werd gemaakt met de militaire dictatuur en een burger president werd: de christen-democraat Venicio Cerezo Arévalo. In 1984 waren er verkiezingen geweest voor het parlement, in 1985 werd een nieuwe grondwet goedgekeurd en in het najaar van dat jaar werden verkiezingen gehouden voor de president.

Vinicio Cerezo Arévalo (1986-1990)

De regering van Vinicio Cerezo Arévalo (1986-1990) kon, ondanks de akkoorden van Esquipulas II, het geweld en de repressie niet stoppen. Het steeds wederkerend geweld uitte zich ook in drie vrijdelde pogingen om de president uit het zadel te wippen en terug te keren naar militaire dictatuur.

Vanaf 1986, met de komst van de eerste burgerregering van de christen-democraat Vinicio Cerezo, verklaarde de URNG zich bereid om onder vervulling van strenge voorwaarden te onderhandelen over het neerleggen van de wapens. In september 1987 begon het leger echter een nieuw militair offensief tegen de CPR in het noorden van de

Quiché provincie. Overdag werd intensief gepatrouilleerd met helicopters en dag en nacht werd het gebied gebombardeerd. Duizenden bewoners van de CPR gaven zich tussen 1987 en 1990 over. Toch slaagde het leger niet in zijn opzet: de eliminatie van de guerrilla en de CPR. Een combinatie van effectieve verdediging van de CPR door het EGP, het militante bewustzijn van de CPR en de internationale druk dwongen het leger tenslotte om zijn beleg van de CPR begin de jaren '90 stop te zetten. Het nieuw militair offensief en de almacht van de militairen over het legale politieke leven in Guatemala zorgde er echter voor dat het nog tot 1990 zou duren vooraleer er echte onderhandelingen tot stand kwamen. In de loop van zes jaar werden tien deelakkoorden afgesloten over sleutelonderwerpen om de Guatemalteekse staat en samenleving te democratiseren. Deze mondden tenslotte uit in het in het globale Akkoord voor een Echte en Duurzame Vrede dat op 29 december 1996 ondertekend werd tussen de Regering van Guatemala en het Opperbevel van de URNG onder auspiciën van de Verenigde Naties. Eén van de belangrijkste deelakkoorden hierin is het Akkoord over de Identiteit en de Rechten van de Inheemse Volken, dat op 31 maart 1995 in Mexico ondertekend werd..(Johan Bosman)

Serrano El_as (1991-1993)

De regering van **Serrano El_as** (1991-1993) hernam de pogingen tot onderhandelen met het gewapend verzet, die op het einde van de vorige tot stand waren gekomen. Maar interne tegenstellingen binnen de regering en conflicten met sociale groepen leidden in 1993 tot de zogenaamde “autogolpe” van Serrano. Hij pleegde een coup tegen zichzelf, maar werd door het Hoog Gerechtshof en door een geheel van sociale groepen (waarbij Rigoberta Menchú, die het jaar daarvoor de Nobelprijs voor de Vrede had gekregen, een belangrijke rol speelde) afgewezen en vertrok in ballingschap. De mensenrechtenprocureur, **Ramiro de León Carpio**, die zich in die moeilijke jaren voortreffelijk van zijn taak had gekweten, werd aangeduid als de opvolger van Serrano.

Ramiro de León Carpio (1993-1995) en Alvaro Arzú (1996-2000)

Onder zijn presidentschap werden de vredesbespreking verder gezet. Maar zijn presidentschap was alles bij elkaar geen succes. In 1996 werd hij opgevolgd door **Alvaro Arzú Irigoyen**, van de partij PAN. Onder hem werden de vredesbesprekingen afgerond, en kon een einde worden gemaakt aan een burgeroorlog, die 36 jaar heeft geduurd en meer dan 200.000 slachtoffers heeft gemaakt.

Voor een meer gedetailleerde beschrijving van deze periode en de vredesbesprekingen verwijs ik naar de webpagina (in het Spaans) waar een gedeelte wordt weergegeven van het rapport van de Waarheidscommissie: <http://shr.aaas.org/guatemala/ceh/mds/spanish/toc.html> (zie: la transición pol_tica: 1986-1996)

Over de guerilla in Guatemala en de redenen van haar gedeeltelijke mislukking, verwijs ik weer naar een tekst van Johan Bosman (gedateerd: december 1999):

“Ondanks het feit dat de URNG in 1982 naar buiten toe nog zeer optimistisch en zelfs triomfalistisch was, kan men stellen dat ze van dan af eigenlijk de strijd om de machtsovername verloren had. Eén van de beslissende factoren was dat ze er niet in

geslaagd was om de grote massa van de inheemsen blijvend aan haar zijde te krijgen. Vooral de strategie van het EGP, de sterkste guerrillaorganisatie, heeft hierin een belangrijke rol gespeeld en wel voornamelijk op drie vlakken.

Conflict met de cofradia's

In talrijke Maya gemeenschappen spelen de cofradias een zeer belangrijke rol. Het zijn politiek-religieuze organisaties die op gemeenschapsniveau de tradities beheren en voortzetten. Ze passen in een zeer oude syncretistische traditie die prechristelijk is maar ze zijn niet tegen de kerk gericht zolang de kerk de cofradia en de tradities gerust laat. Er zijn voorbeelden te over van gevallen waarbij een pastoor die een traditie van de cofradia wilde afschaffen, de invloed van de cofradia wilde inperken of zijn kerk niet ter beschikking wilde stellen van de cofradia, verjaagd werd van zijn parochie.

De structuur van een cofradia is hiërarchisch en heeft alles met status te maken. Aan het hoofd van een cofradia staat een alcalde. Zijn huis is het huis van een heilige. Onder de alcalde staat de juez, met de functie van penningmeester. Daarna volgen zes "cofrades" (hoofdmannen), die als zodanig zijn genummerd in orde van belangrijkheid. Naast de mannelijke hiërarchie is er ook een vrouwelijke. Zij zorgen voor het eten tijdens de vergaderingen van de cofradia's, de feesten, en hebben een speciale plaats in de processies en aparte rituele functies. De meeste functies in de cofradia duren één jaar. Soms wordt daar door omstandigheden of op rituele gronden van afgeweken. Iedereen kan benoemd worden in een cofradia als hij of zij maar wil, gewild wordt door de gemeenschap en in staat is de kosten te dragen van de verplichtingen die het met zich meebrengt. Verder geldt dat men onderaan moet beginnen. Alcaldes de cofradia hebben altijd een lange loopbaan van religieuze en politieke functies achter de rug. Vooral in de hiërarchie en de wijze van besluiten en benoemen ligt een belangrijke koppeling tussen de religieuze en politieke functies van de cofradia's. De bestuurlijke politieke hiërarchie en de religieuze hiërarchie zijn vaak nauw verweven waardoor de cofradia's een grote invloed op het lokaal bestuur kunnen uitoefenen. De religieuze hiërarchie loopt van de laagste cofrade tot alcalde van de cofradia. Van de alcaldes van de verschillende cofradia's wordt er één benoemd tot cabecera. Deze is echter niet zozeer religieuze leider van de gemeenschap, alswel vertegenwoordiger van de gemeenschap ten aanzien van het formele bestuurlijke apparaat, zijnde de gekozen burgemeester met een aantal door hem benoemde regidores (schepenen).

De bestuurlijke politieke hiërarchie loopt van aguacil (een soms nog verplichte burgerdienst ten bate van het lokaal bestuur, met echter ook alweer bepaalde verplichtingen bij religieuze feesten) via bijvoorbeeld regidor, alcalde auxiliar of sindico (adviseur) tot alcalde municipal (burgemeester).

Beide hiërarchieën zijn ladders, men beklimt ze met één been op elke ladder. Het politiek-religieuze Maya systeem loopt voor een belangrijk deel parallel met het formele politieke systeem maar is er ook mee verweven. De verwevenheid met de politieke structuren leidt vaak tot een pragmatisch-opportunistische "politieke" houding, alcaldes de cofradia die zich opwerpen als kandidaat van de sterkste of meest biedende politieke partij (in Guatemala allemaal rechts of uiterst rechts) zijn geen uitzondering. In nogal wat gemeenten wordt de top van de bestuurlijke politieke ladder beheerst door ladino's. Voor Maya's geldt dat beide ladders kunnen leiden tot de status van principal of oudste. Iedere gemeenschap heeft een raad van oudsten. Nieuwe principales worden door de zittende benoemd op basis van bestuurlijke en religieuze verdiensten. De principales hebben een belangrijke stem in politieke en religieuze zaken. Het zal duidelijk zijn dat de cofradia's in dit geheel belangrijke politieke instituten zijn waar het gaat om toegang

tot macht. Het is ook duidelijk dat de cofradia's wel kunnen leven met een kerk die zich beperkt tot het toedienen van de sacramenten maar niet met een kerk die de christelijke doctrine probeert in te planten. Jonge catechisten die geïnspireerd waren door de bevrijdingstheologie, verstoorden zowel de religieuze traditie door effectief bekeringswerk te doen, als het religieus-politiek systeem. Als jonge mensen met een westerse opleiding, die bovendien het Spaans machtig waren, konden ze ook invloed laten gelden in de gemeenschap en zodoende de invloed van de cofradia's ondergraven. Hierdoor veroorzaakten ze naast een religieus conflict ook nog een generatieconflict en een structureel politiek conflict. Boven op dit moderniseringsproces kwam dan dat zij ook nog eens een totaal nieuw politiek ideeëngoed binnenbrachten. Zodoende werd op dit sociologisch proces nog eens een ideologisch conflict geënt. Het EGP heeft de impact van zijn werking met deze catechisten op de gemeenschappen nooit voldoende ingeschat. Het heeft de Maya gemeenschappen benaderd alsof het onbestuurde gemeenschappen waren die men moest organiseren en waarmee men kon doen wat men wilde. Het heeft de traditionele politieke structuren nooit erkend. Het EGP heeft geen enkele poging ondernomen om de cofradia's los te weken van de traditionele politieke partijen. Het gevolg was dat de cofradia's in vele gevallen het EGP zagen als een bedreiging en in veel gevallen uitgesproken of minder uitgesproken partij kozen voor de vijand van het EGP, het leger. Op vele plaatsen werd wel degelijk vrijwillig deelgenomen aan de PAC.

Geweld in de gemeenschappen

Vanaf 1979 werd door het EGP besloten om over te gaan tot het "eliminieren van de lokale macht van de vijand". Dit hield in dat vooral alcaldes municipales, alcaldes auxiliares en comisionados militares (contactpersonen van het leger in de gemeenschappen) als vermeende collaborateurs met het systeem vermoord werden. In de verkiezingen van 1978 waren vele alcaldes municipales verkozen onder de vlag van de extreem rechtse Movimiento de Liberacion Nacional (MLN). Dit betekende echter in vele gevallen niet dat daarmee het traditionele politiek-religieuze bestuursstelsel in de gemeenschappen doorbroken werd. De comisionados militares werden in de jaren '60 op grote schaal aangesteld door het leger. Aan de zuidkust opereerden ze vaak als privé-milities voor de grootgrondbezitters of als criminele bendes die zich overgaven aan afpersing. In de inheemse gemeenschappen in het hoogland was de situatie echter verschillend. Op dat moment hadden in vele gemeenschappen de comisionados militares geen uitgesproken repressieve traditie en waren het boeren zoals de rest van de leden van de gemeenschap. Er was nauwelijks militaire aanwezigheid en dus ook weinig gelegenheid om contact te hebben met het leger. De campagne kende haar hoogtepunt in 1981. Alleen reeds in september 1981 eiste het EGP de terechtstelling van 97 "medewerkers van het leger" op. Door het vermoorden of verjagen van vele leden van de gemeenschappen, vaak louter omwille van hun functie, ging het EGP frontaal in tegen de traditie die erop gesteld is bij conflicten de harmonie te herstellen binnen de gemeenschap. Het EGP werd daardoor in veel gemeenschappen gezien als een bedreiging voor de sociale cohesie van de gemeenschap en dus voor de gemeenschap als dusdanig. Bovendien ging het EGP op bepaalde plaatsen nog verder. In het gebied van het Frente Augusto Cesar Sandino (zuiden van de Quiché provincie, Totonicapan, Solola en Chimaltenango), werden op grote schaal gemeentehuizen in brand gestoken en andere gemeentelijke infrastructuur vernietigt. Ook dit had een negatief effect.

Bases de Apoyo

Tenslotte werden door de militarisering van talrijke inheemse gemeenschappen, de clandestiniteit en de veiligheids garanties voor deze gemeenschappen opgeheven waardoor ze bewust blootgesteld werden aan een repressie waarvan het EGP echter de schaal en de vernietigingskracht onderschat heeft. Op 19 juli 1981 gaf het Frente Cesar Augusto Sandino van het EGP opdracht aan zijn bases de apoyo om over een afstand van honderd km de Pan-Amerikaanse Weg te blokkeren met omgehakte bomen en allerlei andere versperringen. Een dergelijke actie was slechts mogelijk door massale deelname van de lokale bevolking. Toen het leger hierop over ging tot het uitkammen van het hele gebied en het platbranden van de gehuchten, stootte het op vele plaatsen op grote valkuilen met scherpe palen in, bedoeld om de opmars van het leger te vertragen. Het leger kon deze vallen gemakkelijk ontdekken en omzeilen maar ze waren wel een duidelijke indicatie van de graad van incorporatie van de gemeenschappen in het EGP. Het antwoord van het leger waren grootschalige slachtpartijen en een veralgemeende toepassing van de tactiek van de verschroeiende aarde. Hierdoor werden alleen reeds in dit gebied tienduizenden Maya's, grotendeels bases de apoyo, gedwongen om het woud en de bergen in te vluchten. Daar zijn de overlevingsmogelijkheden zeer beperkt en grote aantallen vluchtelingen waren na verloop van tijd gedwongen zich over te geven aan het leger dat hen vanaf 1982 onderbracht in polos de desarrollo. Hier stonden ze onder permanente controle van het leger, werden gedwongen op grote schaal deel te nemen in de PAC volgens de politiek van "frijoles y fusiles" (bonen en geweren) en ondergingen een intensieve politieke indoctrinatie tegen de revolutionaire beweging. Dit werd aangevuld met een "ontwikkelings"politiek van "techo, tortilla y trabajo" (dak, voedsel en werk) waarmee het leger de uiteengeslagen gemeenschappen en gezinnen meer te bieden had dan de guerrilla tot dan toe had gekund. Hierdoor verloor het EGP het grootste deel van zijn bases de apoyo.

Een ander beperkter verschijnsel was dat als gevolg van de triomfalistische propaganda, gemeenschappen besloten om zich op eigen houtje als bases de apoyo te manifesteren, zonder te beschikken over eigen getrainde kaders of wapenning en zonder dat het EGP zelf een minimum aan verdediging kon bieden. Een getuigenis van het EGP: "Er zijn gevallen van spontane organisatie van hele dorpen, waar wij niet direct geweest zijn, omdat we niet voldoende kaderleden hebben die dat werk kunnen doen. In de dorpen hoort de bevolking over de ideeën en de militaire acties van het EGP, organiseert zich op basis van wat men weet over onze structuren in andere dorpen, benoemt men degenen die verantwoordelijk zijn, brengt men structuur aan in de groepen die lokaal willen aansluiten bij de organisatie, maakt men een lijst met namen van al degenen die mee willen doen en stuurt men die naar de dichtstbij zijnde plaats waar men georganiseerd is. Altijd gaat dat vergezeld van een verzoek een kameraad te sturen die de mensen beter kan organiseren." Zo deden zich in Baja Verapaz in maart 1981 de eerste confrontaties voor tussen bewoners van de gemeenschap Rio Negro in de gemeente Rabinal, en het leger naar aanleiding van het vullen van het stuwmeer van de Chixoy-dam. Kort daarna creëerden CUC militanten in Rabinal hun eigen EGP groep. Nog voordat ze goed en wel van start konden gaan met gewapende activiteiten kregen ze reeds te maken met zware repressie. In deze gevallen heeft het EGP niets ondernomen om de betrokken gemeenschappen te wijzen op de grote risico's die ze liepen. Het heeft ook niet overwogen om deze potentiële bases de apoyo, die het op dat moment toch niet kon organiseren en beschermen, als reserve achter de hand te houden."

Alfonso Portillo (2000-)

Alvaro Arzú (1996-2000) van de PAN en **Alfonso Portillo** (2000-) van de FRG zijn tot nog toe de twee presidenten van het naoorlogse Guatemala.

Onder Arzú werden de vredesakkoorden afgesloten, verscheen het rapport van de mensenrechtencommissie van het Aartsbisdom (REHMI) en het rapport van de CEH of waarheidscommissie. Bisschop Gerardi moest de vrijmoedigheid, waarmee hij als verantwoordelijke van het Rehmi-rapport het leger aanwees als de grootste schuldenaar van de schending van mensenrechten in Guatemala, bekopen met de dood. Het onderzoek naar de moord op Gerardi en op Myrna Mack (onderzoekster van het instituut Avansco, die met een studie van de repressie in het Noorden zich de haat van bepaalde verantwoordelijken in het leger op de hals haalde) start maar stuit op veel verzet en verdragingsmanoeuvres. Tijdens het bewind van Portillo zullen beide processen afgesloten worden met de veroordeling van militairen, een veroordeling die naderhand weer zal worden ingetrokken...

^[1] OEA : Organización de los Estados Americanos of OAS : Organization of American States. Internationaal Amerikaanse organisatie die werd opgericht in 1948 om gemeenschappelijke problemen onder alle staten van het continent op te lossen. In 1962 werd Cuba uitgesloten.